

AZIJA

največja, razčlenjena, geološko raznovrstna celina

DELITEV NA TIPE POVRŠJA

1. ŠČITI (dvignjeni) IN PLOŠČE (nižje)

- arabska plošča (JZ – v preteklosti se je odcepila od Afrike)
- indijska plošča (Dekanski polotok)
- kitajska plošča (J od Modre reke)
- sibirska plošča (med rekama Lena in Jenisej)

2. STARA GRUDASTA GORSTVA

- Ural, Jablonsko gorovje (?)
- nastala v kaledonski in hercinski orogenezi (hercinska v Aziji prevladuje)
- pomen: ruda

3. MLADA NAGUBANA GORSTVA

- alpidaska orogeneza
- zahodni lok – začne se v Mali Aziji (poseben sistem – grebeni, vmes planote):
 - Pontsko gorovje
 - Anatolija
 - Taurus
 - del Kavkaza
 - Elburs
 - Iransko višavje
 - Zagros
- vzhodni lok – začne se na ruskem daljnem vzhodu:
 - Kamčatka
 - Kurilski otoki
 - Japonska
 - Tajvan
 - Filipini
 - Indonezija(večina vulkanskega nastanka (stikanje plošč) → del ognjenega obroča)

4. NASUTE NIŽINE

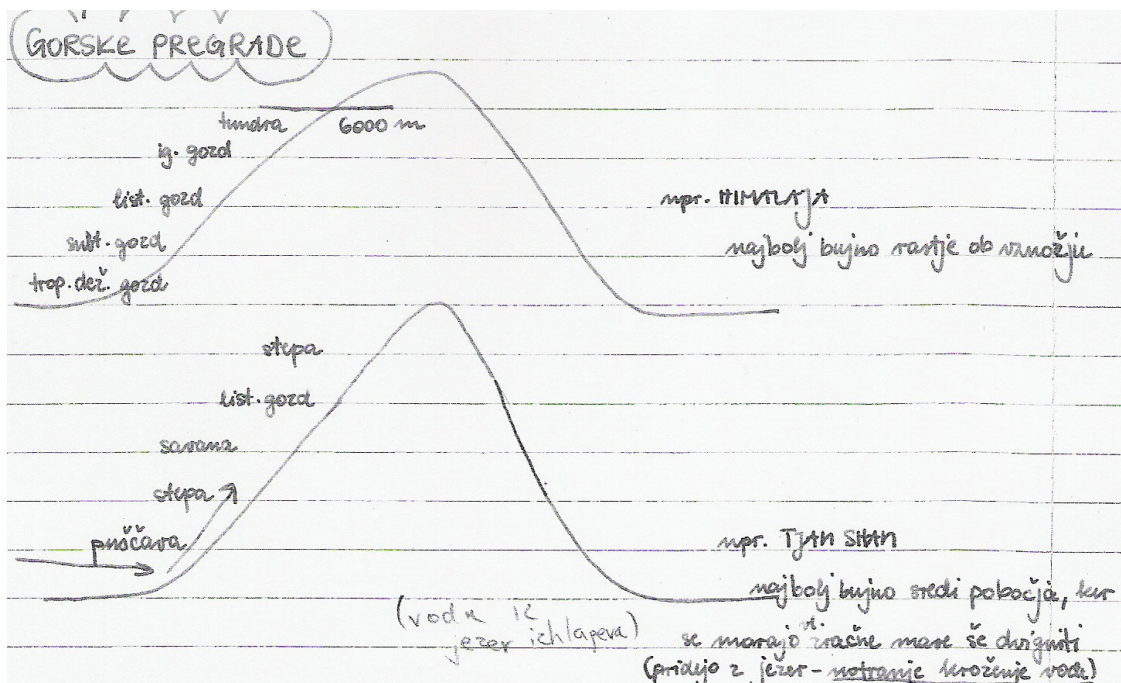
- velika večina azijskega prebivalstva → najbolj pomembno za obdelavo!
- nastanek z rečno akumulacijo (spodnji tok – večina ob obali)
 - Mezopotamija (Tigris, Evfrat)
 - Indsko nižavje (Ind v Pakistanu!!)
 - Hindustan ali Gangeško nižavje
 - Bengalija
 - Tajsko nižavje (Menam?, Mekong)
 - Veliko kitajsko nižavje

PODNEBJE

KLIMATSKI DEJAVNIKI

1. GORSKE PREGRADE

- orografske padavine
- Karakorum, Himalaja – zadržujeta vlažne monsunske zračne mase z juga
- posledica višinski klimatski pasovi, puščave (?)
- Veliki Hingan

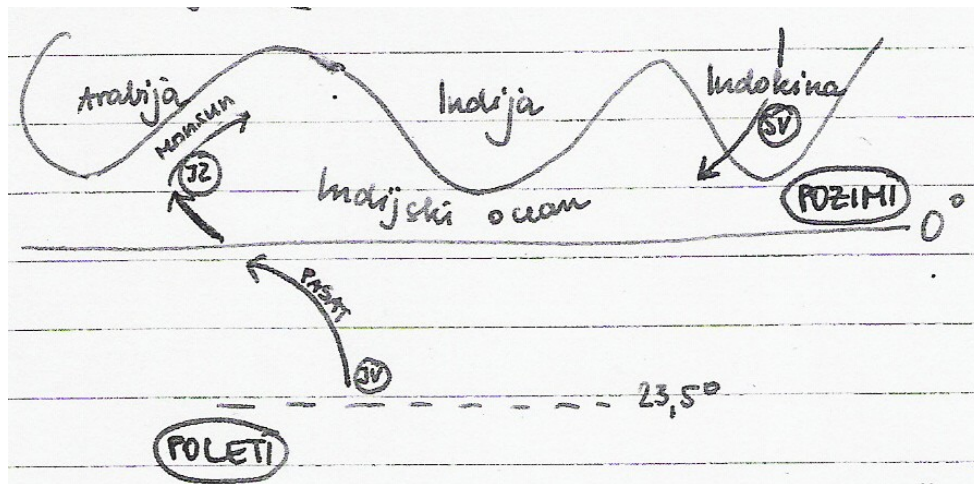

2. ODDALJENOST OD MORJA (Tihega oceana)

- v Mongoliji zato puščava Gobi (pa še za Velikim Hinganom)

3. MONSUNSKO KROŽENJE ZRAKA

- Arabija sušna, ker vlažne zračne mase zavijejo stran od nje – monsoni zato značilni za Indijo in Indokino
- padavine poleti IN pozimi: Vietnam, Šrilanka

KOLIČINA PADAVIN

1. SUŠNA – ni padavin zaradi gorskih pregrad:
 - jugozahodna
 - osrednja
2. NAMOČENA – monsunske padavine:
 - južna
 - jugovzhodna

PODNEBNI TIPI

a) V TROPSKEM PASU

1. EKVATORIALNO
 - tropski deževni gozd
 - i. prvotni
 - ii. sekundarni – manjše število drevesnih vrst (prvotnega izsekavajo, padavine siromašijo prst, opuščajo površino, se zaraste v sekundarni gozd)
 - iii. mangrove – tip grmičastega in drevesnega rastlinstva
 - les gospodarsko pomemben! (palisander, mahagonij)
 - Indonezija, Malezija, Filipini + Indija le v Zahodnih Gatih (ni gosto poseljeno!)
2. SAVANSKO PODNEBJE
 - ni veliko zaradi monsunov (?)
 - notranjost Indije in Indokine
 - travnata pokrajina s posameznimi drevesi; deževna + sušna doba → savana
3. POLSUHO (STEPNO)
 - Iran, JZ
 - šopi trave; kolebanje temperatur

b) V SUBTROPskem PASU

1. MONSUNSKO
 - Indija
 - monsunski gozd (
 - i. bambus, tikovec (ne odvržeta listov?)
 - ii. drevesa odvržejo liste v sušni dobi!
 - iii. ni nadstropnosti
 - poletni višek padavin, kolebanje temperatur

2. VLAŽNO SUBTROPNSKO

- vzhodna obala Azije (J Japonske, V Kitajske)
- približno enakomerno porazdeljene padavine, visoke temperature (manjše kolebanje)
- vlažni subtropski gozd
 - i. več podrasti
 - ii. manj drevesnih vrst, ne odvržejo listov (?)
 - iii. ni nadstropnosti

3. SREDOZEMSKO

- Turčija (JZ pač)
- mediteransko zimzeleno rastlinstvo – makija, bor, ciprese, cedra (Libanon?)

4. POLPUŠČAVSKO (POLSUHO)

5. PUŠČAVSKO (SUHO)

c) V ZMERNEM PASU

KONTINENTALNO

1. VLAŽNO (nad 500 mm)

- severno od Jang Ce (V Azija – TM NEK!) (južno je še vlažno subtropsko)
- listopadni gozd
- mrzle zime, vroča poletja (velike temp. razlike)

2. IN 3. POLSUHO (250 – 500 mm) in SUHO (0 – 250 mm)

- za gorskimi pregradami
- Gobi in okoliške stepe, Kazaška stepa, Kizilkum, Karakum

4. OCEANSKO

- ?????

VODOVJE

V Aziji so reke življenjskega pomena: namakanje (!!), promet, hidroenergija.

Na nekaterih območjih pa so tudi poplave (Bangladeš).

Ob rekah najgosteje poseljeno! – kvalitetna prst (za kmetijstvo).

BREZODTOČNA OBMOČJA – območja, s katerih reke ne odtečejo v morje

1. relief – kotline / (Tarimska kotlina) → ENDOREIČNA (odtečejo v jezero)
2. vode ni – izhlapevanje večje od količine padavin (Arabski polotok, Gobi) – AREIČNO

* **vadiji** – suhe rečne struge

4 POVODJA

1. pov. Severnega ledenega morja
2. pov. Tihega oceana
3. pov. Sredozemskega morja
4. pov. Indijskega oceana

POVODJE TIHEGA OCEANA

HUANG HE (RUMENA REKA)

- izvir v Tibetu
- v Notranji Mongoliji **publica** v stepah, ki jo spomladi odnaša s sabo
- zaradi puhlice »Rumena« reka
- svetovni rekorder v materialu, ki ga nosi s sabo (36 kg na 1000 l)
- na Kitajskem nižavju izgubi padec in odlaga material
- na dnu se nalaga material, gradijo obrambne nasipe in struga se dvigne nad okolico → **izgoni** – poplave!!
- ker je manj padavin (je bolj na S) in manjši pretok, ni tako primerna za HE in plovbo

CHANG JANG/JANGCE (MODRA REKA)

- najdaljša azijska reka
- izvira v regiji Sečuan, teče sprva v smeri slemenitve, nato zavije na V v Rdečo kotlino
- sporni »**jez treh sotesk**«
- bolj vodnata od Rumene (12x) zaradi bolj južne lege (monsuni)
- poplave (monsuni)
- vodni promet! – povezava z obalo; izgradnja zapornic (?)
- namakanje! – riž

POVODJE INDIJSKEGA OCEANA

GANGES

- izvira v Himalaji, zato višek že marca zaradi taljenja snega
- v kratkem zg. toku velik padec, močna erozija (ker pač ne izvira v Tibetu)
- material odlaga v **Hindustanu**
- sveta reka hinduizma
- namakanje!, promet
- v spodnjem toku se združi z Bramaputro

IND IN BRAMAPUTRA

- skupno razvodje
- Ind ločuje Himalajo in Karakorum
- namakanje: v nižavju **Pandžab** (»peterorečje«) se v Ind izlivajo reke s Himalaje (sicer bi presahnil) → žitnica
- Bramaputra prejme ogromno padavin (monsuni) → **poplave**
 - o *rečne* (prinesejo rodovitno prst)
 - o *morske* (bolj škodljive)

TIGRIS IN EVFRAT

- največ vode pozimi oz. zgodaj spomladi (taljenje snega, cikloni z vlago)
- izvir v Turčiji
- zlasti Evfrat za namakanje in HE → spori med Irakom, Sirijo in Turčijo!

SREDOZEMSKO POVODJE

- podoben hidrogram kot Tigris in Evfrat
- malo rek
- problem z namakanjem

GOSPODARSTVO AZIJE

JAPONSKA

- najrazvitejša, ena glavnih gosp. velesil
- še do konca 19. stoletja fevdalna država
- gospodarski in vojaški razvoj – kolonizacija
- po 2. sv. vojni jim Američani vse poberejo
- v 2. pol. 20. stol. se azijska obala Tihega oceana gospodarsko hitro razvija
- razvoj modernejše tehnologije: elektronika, elektrotehnika, avtomobilizem, računalništvo

→ »*japonski gospodarski čudež*«

MALI AZIJSKI TIGRI

- o Tajvan
- o Hong Kong
- o Singapur
- o Koreja
- Tajvan in Singapur: trgovina
- Hongkong in Koreja: industrija
- sledijo Malezija, Filipini ...

DRŽAVE IZVOZNICE NAFTE

- o Kuvajt
- o Irak
- o Saudova Arabija
- o Iran
- o Združeni arabski emirati
- so ob Perzijskem zalivu
- puščavske → plemenska ureditev – šejk oz. emir (imajo večino bogastva)
- sprva njihovo **nafto** izkoriščali drugi, danes sami
- redko poseljeno območje → delovna sila iz tujine (Indija)
- **ASEAN** – združenje držav JV Azije (mali azijski tigri plus obalni deli Kitajske)
- **OPEC** – združenje držav izvoznic nafte
- »**južni tok**« - naftovodi something?

REVNE AZIJSKE DRŽAVE

- **kmetijstvo** najpomembnejša gosp. dejavnost
 - o J Azija
 - o Indokina
 - o osrednja Azija

SOCIALISTIČNE DRŽAVE

- o Kitajska
- o Severna Koreja – močan komunizem; kult osebnosti?
- o Vietnam in Laos (Indokina) socializem ostal na oblasti, a plansko gospodarstvo (določa država) zamenja tržno (določa trg)
- o Mongolija – podobno kot v Indokini
- o Afganistan – državljanska vojna (vpleteni Rusi in ZDA – Osama Bin Laden)

INDIJA

- demokratična
- ogromne razlike v gospodarstvu v posamezni regijah
- izobraženost → visoka industrija, tehnologija (**Bangalore**)
- rudna bogastva

KMETIJSTVO AZIJE

Je daleč najpomembnejša gospodarska dejavnost v Aziji (50% prebivalstva).

Majhen delež kmečkega preb. sicer v malih azijskih tigrisih (JV).

Večji v Nepal, Butanu, državah Indokine.

Delež obdelovalnih površin je le 10-20% - majhen delež primeren za obdelavo zaradi:

- reliefa – hribovito in gorato → mraz in strmina (izpiranje prsti)
- podnebja – prevelika ali pa premajhna namočenost
- erozije prsti (v sušnem delu zaradi vetra)
- nalivov, poplav (v namočenem delu)

Glavne obdelovalne površine so ob rekah in morjih.

GOJENJE KULTUR

1. riž

- žitarica, ki raste v vodi
- vodni riž: sadijo z vodo (?)
- vlažno in toplo podnebje (monsunsko in vlažno subtropsko)
 - o Indija
 - o Kitajska
 - o Bangladeš
 - o Vietnam – JV pač

2. koruza

- najmanj občutljiva in najbolj prilagodljiva
- od ekvatorialnega do celinskega podnebja

3. pšenica

- o Mala Azija
- o Hindustan

4. proso

- sušnejše podnebje – notranjost celin

5. manioka

- škrobnata, podobna krompirju

6. soja

* Soja in manioka za lastne potrebe!

PLANTAŽNE KULTURE

- sladkorni trs
- juta (za blago)
- kavčukovec
- palme
- čajevец
- začimbe (poper, cimet, klinčki ...)

DELITEV KMETIJSTVA

1. SAMOOSKBRNO

- a) selilno poljedelstvo
 - ekvatorialno podnebje
 - najprej izsekajo in požgejo neko območje, dve leti izkoriščajo, nato izpere prst
 - traja 25 let, dokler ni to območje spet primerno za obdelovanje
 - v središču je vas, v njeni okolici pa v krogu opuščajo in na novo izsekavajo območja

- b) nomadska živinoreja
 - JZ in osrednja Azija – polsuho
 - tibetansko govedo – **jaki** v Tibetu (volna, prenašanje tovorov, maslo, kurivo ☺)
 - **drobnica, kamele** v JZ Aziji (polnomadsko – selijo se le možje)
 - **konji** v Mongoliji

- c) intenzivno samooskrbno kmetijstvo s prevlado vodnega riža
 - **vodni bivoli** (ker sta krava in bik sveta)
 - 2/3 rasne dobe riž v vodi; dovajanje in odvajanje vode
 - vlažno subtropsko, monsunsko, ekvatorialno – mora biti kvalitetna prst!

- d) intenzivno samooskrbno kmetijstvo s prevlado pšenice idr.
 - bolj sušno, a s kvalitetno prstjo – zmerni pas, stepna območja, manj namočeni deli pač

2. TRŽNO – namenjeno prodaji

- a) ekvatorialno podnebje:
 - a. kavčukovec,
 - b. palma – kokosova in oljna
 - b) monsunsko + vlažno subtropsko + savansko:
 - a. sladkorni trs
 - b. čajevac
 - c. tobak
 - c) stepno podnebje:
 - a. arašid
 - d) puščavsko podnebje:
 - a. dateljnove palme (v oazah!)
 - e) sredozemsko podnebje:
 - a. oljka
 - b. agrumi
 - c. vinska trta
- + Bangladeš: juta

ZELENA REVOLUCIJA

- začetek na Japonskem (70. leta 20. stol)
- križanje vrst!
- ob rasti preb. širjenje obd. površin ali pa gojenje kultur z večjim hektarskim donosom (?)
- minusi:
 - o povečanje socialnih razlik v državah – propad revnejših kmetov
 - o prenehanje gojenja manj donosnih kultur

PREBIVALSTVO AZIJE

Več kot 50% svetovnega prebivalstva živi v Aziji.

6 držav nad 100 mio prebivalcev:

- Kitajska
- Indija
- Pakistan
- Japonska
- Bangladeš
- Indonezija (Java!)

Neenakomerna poselitev.

Najmanj:

- Tarimska kotlina, Tibet
- Z Indija

Največ:

- S od Chang Jiang
- ob reki Ganges
- Java (vulk. prst + ekvatorialne padavine = riž)
- dolina Inda
- obala Japonske
- Bangladeš (sama nižina)
- Pakistan ob Indu

REŠEVANJE PROBLEMA NEENAKOMERNE POSELITVE

Japonska: (90% na ¼ površja!):

»podiranje« gričev, nanos materiala v dolino, zalive (+ valobrani) → ravnina

- v nekdanjih zalivih industrija, letališča
- v notranjosti še vedno naselja + kmet. površine
→ zelo drago, lahko si privoščijo le bogatejše države!

REDKO POSELJENA OBMOČJA

- izrazito sušna območja (ni možnosti namakanja polj)
 - o Tibet s Tarimsko kotlino
 - o ves Arabski polotok
 - o Mongolija

ARITMETIČNA GOSTOTA

- **število preb. na kvadratni kilometer**
- največja v Singapurju, potem Maldivi, Bahrajn, Bangladeš
- razseljevanje preb. v Indoneziji → v glavnem na Sumatro

URBANIZACIJA (širjenje mest)

- **najvišja:**
 - o Japonska
 - o Južna Koreja
 - o Tajvan
 - o naftne države (Saudova Arabija, Oman)
- **najnižja** (kmetijska usmerjenost)
 - o Indokina
 - o Butan
 - o Nepal
- v Aziji je daleč največ velemest

RAST IN SESTAVA PREBIVALSTVA

- **prirast:** 17 promilov (vsako leto okoli 70 mio prebivalcev več)
 - o največji: države Arabskega polotoka (islamska družba in vera)
 - o najmanjši tam, kjer je industrija najbolj razvita
- države okrog Perzijskega zaliva: več moških zaradi priseljevanja del. sile iz tujine
- Pakistan zelo velik prirastek (okrog 3%!)

VERSKA SESTAVA

- krščanstvo (Filipini – španska kolonija)
- židovska vera (Izrael)
- islam (JZ, osrednja, skrajni jug, Indonezija, Malezija, Bangladeš)
 - o suniti
 - o šiiti
 - + Kurdi – suniti, ki pa niso Arabci in so brez svoje države
- hinduizem – politeistična, kaste
- budizem (V in JV Azija)
 - o taoisti (Indokina)
 - o konfucionisti (Kitajska)
 - o lamaisti (Tibet)
 - o šintoisti (Japonska)